

2024. szeptember 25.

Keresés

PestBuda

A Nemzeti Múzeumtól a Közgyűjteményi Központig

Dubniczky Zsolt

2024. július 2. 14:00

A Széchényi Ferenc által 1802-ben alapított Nemzeti Múzeum 1847-ben kapta meg ma is álló, önálló épületét Belső-Józsefváros szívében, a Múzeum körúton. Részben az ebből kivált szakmúzeumokból, részben pedig a XX. században alakult más intézményekből jött létre a nemrég felállított Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, mely július 1-től kezdte meg működését.

A 2024. április 23-án megszületett kormányhatározatnak megfelelően (1112/2024 Korm. határozat egyes közgyűjteményeknek a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központba történő integrációjáról) július 1-jén kezdte meg működését a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, mely hat tagintézményt tömörít magában: a Nemzeti Múzeumot, az Iparművészeti és a Természettudományi Múzeumot, az Országos Széchényi Könyvtárat, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumot és a Petőfi Irodalmi Múzeumot. Míg az első négy intézmény eleinte a Nemzeti Múzeumban egy közös gyűjteményt alkotott, addig az utóbbi kettő a XX. században alakult, a Nemzeti Múzeumtól független közgyűjteményként.

Széchenyi Ferenc gróf szobra a Múzeumkertben, az általa alapított első hazai közgyűjtemény előtt. Istók János alkotása a Nemzeti Múzeum kertjében (Fotó: Both Balázs/pestbuda.hu)

Gróf Széchenyi Ferenc 1802. október 25-én írta alá azt az oklevelet, amellyel megalapította az első magyar közgyűjteményt, a Magyar Nemzeti Múzeumot, az évtizedeken át általa összegyűjtött érmék, nemesi címerek, kéziratok, könyvek átadásával. Az alapítólevélben kikötötte, hogy az általa létrehozott múzeum az ország fővárosában legyen felállítva: „az Országos Múzeum mindig ugyanazon a helyen maradjon, ahol az irányító országos kormány szerv székhelyét tartja” – fogalmazott a gróf az alapító okiratban. Az adomány 11 884 kötetet, nyomtatványt, 1156 kéziratot, 142 kötet térképet és rézmetszetet, 2665 egyedi darabból álló éremgyűjteményt, 2029 nemesi címet, valamint néhány régiséget és festményt foglalt magában.

A gyűjtemény egy évvel később, 1803. augusztus 20-ától már látogatható volt a pesti pálosok volt kolostorában, a későbbi Központi Szeminárium ma is álló épületében.

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

A' Papnevendékház .
Das Seminarium.

Széchenyi Ferenc gyűjteménye Pesten először az egykori pálos kolostorban kapott helyet (Forrás: FSZEK Budapest-Gyűjtemény)

Széchenyi felajánlását hat évvel később, 1808-ban foglalták törvénybe. A Nemzeti Múzeum felállításáról és a magyar nyelv művelését előmozdító más intézkedésekről szóló VIII. törvénycikkkel született meg jogilag is hazánk első nemzeti közgyűjteménye. Pártfogójává a Magyarországon közkedvelt József nádort tették meg, akinek a személye garanciát jelentett a gyűjtemény fennmaradására.

A gyűjteményt József nádor védnöksége alá helyezték (Barabás Miklós festménye)

A pesti pálos kolostor a gyűjtemény elhelyezése szempontjából csak átmeneti helyszín volt, s mindenki tisztában volt azzal, hogy a nemzet javát szolgáló gyűjteményhez egy sok szempontból megfelelő épület, reprezentatív, igényesen felépített múzeumi palota is szükségeltetik. Az 1836. évi országgyűlésen a XXXVII. törvénycikkkel biztosított a reformkori nemesség a saját terhére 500 000 forintot az építkezéshez, amit 1837. június 22-én kezdtek meg. József nádor a múzeum megtervezésére a kor kiváló és tapasztalt építészt, Pollack Mihályt kérte fel, aki az 1847-ben befejeződő építkezéssel élete fő művét készítette el Pest akkor még külvárosnak számító belső-józsefvárosi részén. A Magyar Nemzeti Múzeum Európában a londoni British Museum (1823), a berlini Altes Museum (1830) és a müncheni Glyptotheka (1835) után a negyedik olyan közgyűteményi épület volt, melyet eredetileg is múzeumi célokra terveztek és építettek meg.

A Nemzeti Múzeum épülete az akkor még külvárosias jellegű Kálvin tér felől az 1850-es évek elején. Alt Rudolf grafikája 1853-ból (Forrás: FSZEK Budapest Gyűjtemény)

A szabadságharc leverését követő időszak nem igazán kedvezett a Nemzeti Múzeum fejlődésének és gyarapodásának. A helyzet az 1860-as években kezdett el megváltozni, s a múzeum az egyik fénykorát Pulszky Ferenc negyedszázados igazgatósága (1869–1894) alatt élte. Az 1870-es években jelentősen megnövekedett gyűjtemény már nyolc osztályra tagolódott. De egy olyan közgyűjteménynek, mely nemcsak kiállítja, hanem rendszeresen és tudatosan gyűjti is a tárgyait, előbb-utóbb szembesülnie kell azzal, hogy a gyűjtemény kinövi az intézményének falait.

Ez történt a Nemzeti Múzeummal is, amellett, hogy a történelmi tudományok specializálódása és az Európában létrejövő szakmúzeumok révén a hazai muzeológia is szakosodni kezdett, ami a hazai, a Nemzeti Múzeumból kiváló múzeumi intézmények létrehozásához vezetett. Így alakult meg a mai Szépművészeti, Iparművészeti, Természettudományi és Néprajzi Múzeum, valamint az Országos Széchényi Könyvtár. Ezeknek az önállósult gyűjteményeknek egy része, az Iparművészeti, Természettudományi Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár ma ismét a Nemzeti Múzeum égisze alatt integrálódik közgyűjteményi központként, még két olyan gyűjteménnyel együtt, melyek a XX. században jöttek létre önálló intézményként.

A 2024. április 23-án megszületett kormányhatározat révén hat országos hatáskörű múzeum integrálódik a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűteményi Központba (Fotó: Both Balázs/pestbuda.hu)

A XIX. században a Nemzeti Múzeumból kivált az iparművészeti gyűjtemény. Az országgyűlés 1872-ben határozott egy iparmúzeum felállításáról, de csak az 1878. évi XVIII. törvénycikk mondta ki az önálló, saját költségvetésű intézmény megalakulását, mely a Lechner Ödön által tervezett, 1896-ban elkészült szecessziós múzeumépületben rendezkedhetett be, s található a mai napig.

Az Iparművészeti Múzeum új épülete az Üllői úton az 1890-es évek végén Klösz György felvételén (Forrás: FSZEK Budapest Gyűjtemény)

Idővel a Nemzeti Múzeum természettudományi gyűjteménye is új utakra lépett. A gyűjtemény alapját még Széchényi Ferenc felesége, Festetics Julianna grófnő teremtette meg azzal, hogy a férje által alapított múzeumnak ajánlotta fel értékes ásványgyűjteményét 1808-ban. Az alapgyűjteményből 1870-ben három osztály alakult meg: az Ásványtani, a Botanikai és a Zoológiai, melyek később megteremtették egy önálló Természettudományi Múzeum létrejöttének a feltételeit.

Erre 1933-ban került sor, amikor a múzeum részleges önállóságot kapott, de továbbra is a Nemzeti Múzeum szervezeti keretei között működött. Gyűjteményei a második világháborúban és 1956-ban is jelentősen sérültek, és az évtizedek során több fővárosi épületben – többek között az Akadémián, a Szentkirályi utca 2. és a Baross utca 13. szám alatt, a Könyves Kálmán körút 40-ben, a Vajdahunyadvárban – lettek többnyire ideiglenes, ritkábban állandó jelleggel elhelyezve. A múzeum legtöbb gyűjteménye az 1990-es évek derekán a Józsefvárosba, a volt Ludovika Katonai Akadémia egykori lovardájának, a később Alfa mozinak az épületegyüttesébe költözött.

A Természettudományi Múzeum több gyűjteménye a Ludovika épületegyüttesében kapott helyet az 1990-es évek derekán

A szervezeti egységet a Széchényi Ferenc által együttesen alapított múzeum és könyvtár őrizte meg a legtovább, ami alighanem magának az együttes alapításnak is köszönhető volt, megőrizve ezzel és ápolva is a gróf nagybecsű felajánlását és annak szellemiségét. Az önállósodás azonban a könyvtári gyűjteményt sem kerülhette el, de csak 1949-ben vált külön intézménnyé az Országos Széchényi Könyvtár, viszont ezt követően is majd negyven évig a Nemzeti Múzeum épületében maradt. Csak 1985-ben költözött ki a jelenlegi helyére, a Budavári Palota F épületébe.

Az Országos Széchényi Könyvtárnak a Budavári Palota F épülete ad otthont 1985 óta

A mai Petőfi Irodalmi Múzeum elődje 1909-ben alakult a Petőfi Társaság kezdeményezésére. A költő halálának 50. évfordulója alkalmából született meg az az elképzelés, hogy a Petőfihez köthető dokumentumokból, tárgyakból, kéziratokból és a hozzá kapcsolódó relikviákból egy állandó tárlat nyíljon Budapesten.

Az elképzelésből tíz év múlva lett valóság, s a Petőfi Ház 1909-ben kezdte meg a működését a megvásárolt Bajza utca 39. szám alatti Feszty-villában, ahol egykor Jókai Mór veje, Feszty Árpád festő lakott. Az intézmény gyűjtőköre idővel bővült, s Petőfin kívül más költők, írók – többek között Jókai Mór, Ady Endre – hagyatékát is gyűjtötték és gondozták, aminek a révén a mai irodalmi múzeum immár nemzetközi ismertségre is szert tevő és nemzetközi kapcsolatokat is ápoló intézménnyé fejlődött. A hazai irodalmi életet páratlan módon bemutató közgyűjtemény 1957-ben költözött a belvárosi Károlyi-palotába, ahol a mai napig várja látogatóit.

A Petőfi Irodalmi Múzeum 1957-ben költözött a belvárosi Károlyi-palotába (Fotó: Juharos Róbert/pestbuda.hu)

A közgyűjteményi központba integrálódó másik, önálló alapokon megszerveződő intézmény a Magyar Vendéglátóipari és Kereskedelmi Múzeum. Egy ilyen közgyűjtemény létrehozása már a XX. század elején foglalkoztatta az akkori vendéglátás szakembereit, akik számos dokumentumot gyűjtöttek egybe egy leendő, a magyar vendéglátás történetét bemutató intézmény számára.

A budavári, évszázados tradíciókra visszanyúló Fortuna fogadó épületében (Fortuna utca 4.) 1966-ban megalakuló múzeum a magyar vendéglátás és gasztronómia gazdag és híres hagyományainak a világon akkor egyedülálló bemutatására törekedett. S törekszik ma is, immár 2011 óta új helyszínen, az óbudai Korona tér 1. szám alatt, Krúdy Gyula egykori házában, akinek az írói életművében páratlan gazdagsággal olvashatóak a gasztronómiai élvezetekről szóló leírások.

Azonban nem véletlen a múzeum nevében szereplő kereskedelmi jelző sem, mellyel 1970-ben bővült az intézmény. A hagyományai azonban még a XIX. századra nyúlnak vissza. Az 1896-os Millenniumi Kiállításon a magyar kereskedelmi élet pazar bemutatására került sor, melyből négy év múlva állami fenntartású, országos múzeum fejlődött. Trianon után 1923-ra viszont a múzeumot teljes egészében felszámolták és tárgyai a Nemzeti Múzeum gyűjteményeibe kerültek. Ez a korábbi közgyűjteményi szellemiség és tradíció éledt újjá, mikor a Vendéglátóipari Múzeum kereskedelmi részleggel is bővült.

A Magyar Vendéglátóipari és Kereskedelmi Múzeum 2011 óta Krúdy Gyula egykori házában, az óbudai Korona tér 1. szám alatt várja vendégeit

A két világháború között Klebelsberg Kunó kultuszminiszter kezdeményezése folytán már sor került egyszer a jelenlegitől részben eltérő közgyűjteményi intézmények integrációjára. Az Országos Gyűjteményegyetem 1922-ben jött létre, a Nemzeti Múzeumon kívül a belőle kiváló Szépművészeti Múzeumot és Iparművészeti Múzeumot, a Magyar Országos Levéltárat, valamint a Pázmány Péter Tudományegyetem Könyvtárát (az ELTE mai Ferenciek terei Egyetemi Könyvtárát) egyesítette magában. Igaz, nem túl hosszú időre.

A 2024. április 23-i kormányhatározat rendelte el ismét a gyűjtemények egyesítését, a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ megalapításával.

Nyitókép: A Magyar Nemzeti Múzeum épülete napjainkban (Fotó: Both Balázs/pestbuda.hu)

Dubniczky Zsolt, Iparművészeti Múzeum, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, Magyar Természettudományi Múzeum, Örökségünk, Országos Széchényi Könyvtár, pestbuda.hu, Petőfi Irodalmi Múzeum, Széchényi Ferenc